

COMPORTAMENTUL MORAL ȘI EXIGENȚELE EDUCAȚIEI ÎN FAMILIE

Tamara MUNTEANU, lector universitar

Catedra PMÎP, Universitatea de Stat din Tiraspol

Rezumat. Dintre toate aspectele formării personalității, cel privitor la atitudinea morală ocupă un loc central, dacă nu chiar prioritar. De ce? Pentru că această atitudine orientează întreg comportamentul individului. În al doilea rând, pentru că această atitudine sau acest tip de comportament este un indicator al concordanței sale cu normele morale și juridice ale comunității, în care trăiește persoana respectivă.

Familia este principalul agent educativ, care transmite copilului ideile, valorile și conceptele fundamentale ale societății, în special prin intermediul rolurilor jucate de părinți în cadrul grupului familial și în societate. Mediul familial poate fi atât o formă de adaptare și integrare a copilului, cât și o sursă generatoare de conflicte, de situații, de frustrație și stres pentru acesta, carențele și deficiențele de ordin educativ având un rol deosebit în apariția unor forme comportamentale deficitare sau chiar deviante.

Fiind o premisă principală a formării comportamentului moral, educația morală în familie nu se poate rezuma la un simplu proces de transmitere didacticistă a unor cunoștințe, norme sau principii abstracte. Apare necesitatea formării și dezvoltării sentimentelor și convingerilor durabile, a unor deprinderi și obișnuințe: a pune accentul atât pe componenta cognitivă, cât și pe cele de natură afectivă, evaluativă sau comportamentală.

Cuvinte-cheie: atitudine, atitudinea morală, familie, comportament.

BEHAVIOR AND MORAL EDUCATION IN FAMILY

Abstracts. From all the aspects of personality formation, the moral attitude plays a central role, if not the priority. Why? Because this whole attitude guides all individual behaviour. Secondly, because this attitude or this type of behaviour is an indicator of its connection to moral and legal norms of the community where the person lives.

Family is the primary education agent in transmitting the ideas, values and fundamental concepts of society to child, particularly through the roles played by parents in the family group and society. The family environment can be both a form of adaptation and integration of the child and a generating source of conflict, of situations, frustration and stress for him. Education weaknesses and deficiencies of have a special role in the appearance of some forms of deficient or deviant behaviour.

Being a main premise of moral behaviour, formation moral education in the family can not be reduced to a simple process of transmission the knowledge didacticist, abstract rules or principles. The necessity of training and developing feelings and sustainable beliefs, healthy habits, emphasizes the cognitive component, those affective, evaluative and behavioral.

Near family, school is the most powerful social factor, is also the first instance of social stress and gateway to understanding and systematic learning of norms, values and rules of desirable behavior. The school establishes and develops systematic moral attitudes and beliefs formed in the family.

Keywords: attitude, moral attitude, family, behaviour.

Istoria vie a umanității, sub dimensiunea biologică, psihologică, socioculturală, economică și politică, aparține familiei, coexistenței bărbatului și a femeii, a relațiilor dintre ei și a relațiilor cu copiii. Familia s-a dovedit a fi una dintre cele mai vechi și stabile forme de comunitate umană, cea care asigură perpetuarea speciei umane, evoluția

și continuitatea vieții sociale. Locul familiei în societate este definit prin formula „element natural și fundamental al societății“.

Familia este cel dintâi *cadru social* de care are nevoie fiecare om ca să trăiască. Ea este mediul prielnic pentru nașterea, dezvoltarea și desăvârșirea ființei umane. În organizarea sa proprie, ea oferă garanții de moralitate, este *prima școală* care pregătește pe copil pentru viața socială, deprinzându-l să-și împlinească datoria și să-și disciplineze voința, dându-i simțul ierarhiei și ordinii. Familia este un oficiu înalt al respectului, al demnității și al libertății interioare. Mediul familial oferă siguranță, liniște, afecțiune și seninătate, care constituie o atmosferă prielnică pentru o dezvoltare normală și echilibrată [8].

Familia reprezintă elementul constitutiv primar al societății, îndeplinind în acest context funcții multiple: biologice, psihologice, sociale, economice, culturale, educative etc. Familia a apărut la o anumită etapă a dezvoltării societății și a evoluat de-a lungul timpului, funcțiile pe care aceasta le implică fiind determinate de condițiile culturale și istorice concrete.

Din punctul de vedere al dezvoltării psihomorale a ființei umane suntem interesați cu precădere de funcția educativă a familiei. Familia își aduce contribuția la realizarea tuturor laturilor educației, un rol esențial revenind însă educației morale a membrilor săi, inclusiv copiilor. Rolul deosebit de important pe care familia îl joacă în devenirea morală a subiectului uman este justificat mai cu seamă de faptul că, așa după cum au demonstrat atât cercetările științifice în domeniu, cât și înțelepciunea populară (spre exemplu referirile la "cei șapte ani de acasă"), influențele educative exercitate în primii ani de viață ai copilului sunt determinante în formarea caracterului acestuia.

Familia exercită atât o acțiune educativă explicită, prin informațiile și regulile de conduită transmise copiilor, prin diversele forme ale aprobării și dezaprobării morale, cât și influențe educative implicite, redate prin modelul oferit de părinți, prin comportamentul lor unul față de celălalt, față de copil sau față de societate în general [3].

În contextul dat, ținem să realizăm o precizare: conștiința morală are o importanță covârșitoare în formarea comportamentului etic al copilului. Putem menționa următoarele componente ale conștiinței etice: sentimente morale, intenții morale, idealuri morale și voință morală. Această structură poate fi completată cu încă două componente: cunoștințe cu privire la conduita morală și acțiunea morală și convingerile morale, în lipsa cărora nu vom fi în stare să formăm sentimentele, intențiile, idealurile și voința morală [apud L. Cuznetov, p. 120].

Urmărirea și formarea tuturor acestora depind nu numai de un program bine articulat, ci și de un sistem coerent de metode și procedee, prin care să putem preveni apariția unor eventuale obstacole și să asigurăm realizarea, la un nivel ridicat, a tuturor obiectivelor urmărite.

Nu mai puțin important este faptul că, din punct de vedere valoric, normele morale trebuie să subordoneze toate celelalte valori (profesionale, fizice, estetice, ecologice, etc.). Aceste valori sunt cultivate copiilor de timpuriu, pe ele construindu-se pilonul personalității. De reținut este faptul că încă din copilărie sunt implementate în conduita individului anumite norme, care sunt expresia sintetică a unor cunoștințe, sentimente, convingeri și voință morală [1]. Ceea ce educația formală și informală urmează să desăvârșească, să sistematizeze și să unifice sub forma caracterului moral constituie o conștientizare și consolidare ale moralității și civismului ca dimensiuni ale unei personalități autentice și integrale [14].

Copilul învață valori morale esențiale din interacțiunile zilnice pe care le are cu cei din jur. Este important ca fiecare interacțiune a lui să fie fructificată într-o lecție morală, din care să afle și să învețe o mulțime de lucruri, prin care să-și construiască în viitor propriul sistem de principii morale [6]. Până atunci însă este datoria părinților să îl învețe ce și care sunt valorile morale importante.

De aici desprindem *cinci aspecte* mai importante în problematica valorilor:

1. Valorile sunt idei (credințe), dar nu unele reci, ci infuzate de simțuri;
2. Ele se referă la scopuri dezirabile (de exemplu, egalitatea) și la moduri de conduite prin care se promovează respectivele scopuri (corectitudine, ajutor);
3. Valorile transcend acțiuni și situații specifice (supunerea, de pildă, se practică la școală, la locul de muncă, în familie, cu prietenii sau străinii);
4. Valorile servesc drept standarde de selecție și evaluare ale comportamentelor persoanelor și evenimentelor;
5. Ele se ordonează atât la nivel social, cât și individual, după importanța uneia față de alta, formând sisteme de valori, după cum afirmă P. Smith și S. Schwartz (apud P. Iluț, 2004), doi remarcabili analiști actuali ai problematicii valorilor.

Conturarea unei morale personale a copilului este dependentă de experiențele fundamentale, pe care acesta și le-a însușit în familie, în școală și în grupul de prieteni. Conștiința morală reprezintă un produs mai mult sau mai puțin unitar, mai mult sau mai puțin consonant de idei, cunoștințe, atitudini, motivații și convingeri morale interiorizate în structura personalității copilului, ca efect al procesului de socializare. Cu implicații atât în plan intelectual, cât și în plan afectiv, evoluția conștiinței morale permite copilului să adopte conduite morale autonome, în care se exprimă fie acordul, fie dezacordul între planul intelectual și cel afectiv [13, 15].

Studiul personalității copilului nu poate fi redus doar la identificarea și clasificarea caracteristicilor genetice sau biopsihice, ci presupune interpretarea nuanțată și diferențiată a factorilor de personalitate în raport cu diferitele caracteristici ale mediului social și, în primul rând, ale celui familial și educațional.

Familiarizarea de timpuriu a copilului cu sensul unor noțiuni ca: bine-rău, permis-nepermis, minciună-sinceritate, drept-nedrept, cinstit-necinstit, reprezintă piatra de temelie a unei conduite morale și civice reale, la care accede copilul în dezvoltarea sa.

Educația morală a copilului în familie se fundamentează pe modelul relațiilor dintre părinți și pe modelul relațiilor dintre părinți și copii. Mediul familial poate fi atât o formă de adaptare și integrare a copilului, cât și o sursă generatoare de conflicte, de frustrație și stres pentru acesta, carențele și deficiențele de ordin educativ având un rol deosebit în apariția unor forme comportamentale deficitare sau chiar deviate [16].

În acest caz se poate vorbi de adevărate stări de inadaptare socială, concretizate în aprecieri eronate asupra moralității, în dezacordul dintre opinii și conduite morale sau chiar în reacții individuale traduse prin conflicte puternice între copil și mediul său de viață. Deși comportamentul copilului prezintă în general instabilitate și impulsivitate, un mediu familial dominat de carențe educative poate agrava aceste tendințe, stimulând copilul să adopte moduri inadecvate de interpretare a situațiilor contrariante și frustrante, adică conduite inadaptate social [11].

O problemă importantă în formarea comportamentului moral al copilului este ridicată de existența unor deficiențe de relaționare în familie, care pot apărea din cauza dezorganizării familiale, din cauza apariției unui divorț în familie sau a decesului unuia dintre părinți, fapte ce afectează dezvoltarea normală a copilului și care pot fi motive ale apariției devianțelor de comportament ale acestuia. Contribuind la educarea și evoluția normală a sociabilității copilului, la geneza și stabilizarea referențialului normativ al personalității sale, viața familială constituie premisa fundamentală a asimilării și interiorizării normelor sociale, a modelelor dezirabile de conduită și comportament social.

Carențele intervenite în structura și funcționalitatea cuplului familial influențează negativ relațiile afective dintre părinți și copii, caracterizate, în majoritatea cazurilor, prin lipsă de afectivitate și indiferență sau chiar prin conflicte ocazionale, cu efecte care antrenează realizarea unei socializări imperfecte și chiar negative a copiilor [17]. Lipsa relațiilor afective dintre părinți și copii influențează formarea și structurarea personalității copilului, conducând, cel mai adesea, la apariția sentimentului de singurătate, neliniște sau înstrăinare, la scăderea toleranței la frustrație și la creșterea predispozițiilor copilului spre agresivitate [7].

Un cămin dezechilibrat, lipsit de armonie, conflictele puternice dintre părinți, disocierea și dezorganizarea familiei vor marca profund viața copilului, făcându-l să trăiască sentimente intense de insecuritate și să dobândească chiar o concepție falsă asupra vieții. Cea mai mare parte din tulburările de comportament și cele caracteriale ale copilului, demonstrează studiile psihologilor, rezultă din perturbațiile evoluției afective, determinate de carențele familiale, de disensiunile și disocierile parentale.

Mulți părinți lasă prea liber copilul sau, dimpotrivă, îi impun o serie de constrângeri ferme, se arată neînțelegători față de dorințele și necesitățile lui, se dezinteresează de studiile sau anturajul său, manifestând fie o atitudine prea autoritară, fie o atitudine excesiv de tolerantă. Aceste deficite se agravează în condițiile existenței unor carențe familiale grave, constând în disensiuni, conflicte, disocieri și separări ale părinților, care, în marea majoritate a cazurilor, sunt generatoare de importante tulburări caracteriale și comportamentale ale copilului [4]. Evidențiind rolul negativ al acestor carențe familiale asupra procesului de dezvoltare a personalității copilului, literatura de specialitate enumeră următoarele reacții de apărare ale copiilor „normali”:

- afective: anxietate, depresie, stări de excitație și hipomaniacale, fenomene ipohondrice, reacții psihosomatice, obsesii, fobii și insecuritate;

- caracterologice: imaturitatea proceselor afective, agresivitate, detașare, perfecționism și suprasensibilitate;

- cognitive: eșecuri ale performanței școlare;

- psihosociale: conflicte cu familia, comunitatea și identificarea negativă [8].

Pentru dezvoltarea normală a copilului, tipul de interacțiune familială și comportamentul fiecăruia dintre membri contează mai mult decât prezența sau absența unuia dintre părinți, deci decât structura completă sau incompletă a familiei.

Eșecul familiei reprezintă, de fapt, eșecul procesului de socializare a copilului. Un copil care s-a confruntat puternic cu dificultățile și carențele vieții de familie și a rămas profund marcat de ele va fi izolat, interiorizat și caracterizat de complexe de inferioritate, intrând numai cu greu în contacte de intimitate cu ceilalți și manifestând puțin interes față de adaptarea armonioasă în colectivitate. El devine retras, incapabil de elaborarea unor relații stabile, preocupat, mai ales, de propriile sale probleme și cufundat în sine într-un mod nesănătos, aspecte care, în esență, îl fac inapt să mai fie atent și la alții [10]. De aici și până la manifestarea unor tendințe deviante și antisociale mai este un singur pas. Chiar dacă copiii nu răspund în toate cazurile prin acte cu caracter antisocial, conduita lor nedorită, atitudinile lor în dezacord cu exigențele școlare și sociale, facilitate adesea de insuficiența lor supraveghere, de libertățile prea mari ce li se acordă sau, dimpotrivă, de o încorsetare datorită unui regim de viață rigid, pot duce la dezvoltarea unor forme delictuale propriu-zise. Totuși, nu aceste forme de răspuns sunt cele mai răspândite în perioada copilăriei, ci alte forme de manifestări (de exemplu, refuzul, nesupunerea, mania, obrăznicia, violența, izolarea, pasivitatea intelectuală, minciuna, vagabondajul etc.) care pot fi diagnosticate drept tulburări de conduită numai în situația în care au o durată mai lungă de timp și numai dacă apar într-un context specific devierii comportamentale [12].

Eficiența muncii de educație a părinților cu copiii constă în modalitățile de îmbinare armonioasă a afectivității cu exigența și respectul, în priceperea lor de a nu se rezuma doar la simple îndemnuri, sfaturi sau explicații, ci în a transmite acestora

respectul și dorința de a imita comportamentele acelor indivizi care se disting prin calități morale și intelectuale deosebite.

Cele mai multe din responsabilitățile părinților sunt definite, în orice societate, de norme specifice, care reglementează condițiile și modul lor particular de îndeplinire, în fiecare din cele trei etape de dezvoltare (dependența absolută, dependența relativă și independența), prin care trece copilul în cursul formării personalității sale. Fiecare societate încredințează părinților și familiei misiunea extrem de importantă de a transmite copiilor norme și reguli morale de conduită și de a asigura internalizarea acestora sub formă de convingeri, atitudini și motivații. Totalitatea manifestărilor comportamentale adecvate ale copilului este în funcție de integralitatea funcționalității familiei, orice conduită morală pozitivă prezentată de copil purtând pecetea influențelor favorabile exercitate de anturajul său familial [2].

Beneficiind de interacțiunea factorilor biogeni cu elemente sociogene complexe, geneza personalității în cadrul familiei implică primul contact direct al copilului cu conținutul concret al noțiunii de responsabilitate și raționalitate, prime confruntări cu situații supuse prescripțiilor, evaluărilor, normelor și idealurilor grupului social mai larg. Mai mult decât oricare alt factor social, agenții socializatori care acționează în cadrul familiei contribuie la stimularea integrării sociale a copilului, la însușirea de către acesta a unui bogat repertoriu de roluri sociale, reglementat de tabuuri, interdicții, atitudini permissive, limite de toleranță etc. Având o influență determinantă asupra formării viitorului individ ca membru activ al societății, pe deplin conștient de drepturile și îndatoririle ce-i revin în această calitate, funcția socializatoare a familiei se realizează de-a lungul unei îndelungate perioade de timp, în cursul căreia copilul învață conținutul și sensul datoriei morale [5].

Iată câteva trucuri importante, prin care adultul va clădi mai ușor educația morală a copilului:

Fii un exemplu pentru el!

Copilul învață din exemplele voastre și din ceea ce vede și aude în jurul lui.

Un tată își plimba copilul prin parc și observă un ambalaj pe jos, pe care îl ridică și îl pune în coșul de gunoi. Observând gestul tatălui său, copilul îl întreabă cine a aruncat ambalajul. Acesta îi răspunde că nu știe, dar, cum i-a apărut în cale, a găsit de cuviință să îl ridice și să-l arunce la coș. Copilul va reține reacția tatălui și va proceda și el la fel.

Stabilește care sunt principiile și valorile morale ale familiei și prezintă-i-le și copilului!

Fiecare dintre noi are anumite valori care sunt bine înrădăcinate în modul de a gândi și reacționa. Însă trebuie să existe un sistem de valori morale al familiei. Copilul va auzi mult mai multe variante și opinii cu privire la credințele și valorile pe care încerci să

i le insufli. Pentru a evita ca micuțul să fie confuz, trebuie să îi explici de fiecare dată de ce crezi în ceea ce crezi și de ce consideri că este moral să fie așa. El trebuie să înțeleagă de ce unele comportamente sunt criticate moral, în timp ce altele sunt promovate în viața de zi cu zi și felul în care îi pot afecta lui viața.

Folosește-te de situații uzuale pentru a-l învăța ce e moralitatea!

Din comportamentele, activitățile și situațiile zilnice cu care se confruntă, copilul poate învăța multe lecții de moralitate. Ai grijă ca din spectrul de valori morale pe care încerci să îi insufli să nu lipsească grija pentru semenii, respectul, spiritul civic etc.

Laudă-l și încurajează-l atunci când face o faptă morală!

Una dintre metodele de succes prin care poți înrădăcina comportamentul moral la copilul tău este lauda sau încurajarea. Pe măsură ce înveți copilul despre principiile morale, acesta le va și pune în aplicare, fie doar și pentru că te vede pe tine punând în practică unele dintre ele. Este ocazia perfectă pentru a marca momentul și a-l lauda și complimenta cu privire la gestul lui. În felul acesta, există toate șansele ca micuțul să repete respectivul comportament.

Scoate în evidență impactul comportamentului lui asupra altora!

Unii specialiști sunt de părere că cel mai bine se consolidează comportamentul moral al copilului atunci când i se prezintă sau accentuează felul în care modul lui de a se purta îi afectează pe ceilalți. De fiecare dată când copilul supără un alt copil, fie că îl îmbrânțește sau țipă la el, spune-i că modul în care s-a purtat l-a făcut să plângă și să se întristeze. Același lucru este valabil și în cazul comportamentelor pozitive. Subliniază-i întotdeauna verbal atunci când îi face pe ceilalți să râdă sau să se simtă bine [9].

Deci, familia are un rol foarte important în formarea morală a copilului, fiind cea care îi oferă acestuia exemplul cel mai apropiat, care îi formează anumite convingeri și care are datoria morală să colaboreze în permanență cu ceilalți agenți educaționali pentru ca procesul formării comportamentului moral al copiilor să fie simplu și corect.

Bibliografie

1. Cristea S. Fundamentele pedagogiei. Iași, Polirom, 2010.
2. Cucoș C. Pedagogie, ediția a 2-a revăzută și adăugită. Iași, Polirom, 2006.
3. Cuznețov L. Filosofia practica a familiei. Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”, Chișinău, 2013.
4. Dumitrana M. Copilul, familia și grădinița. București, Compania, 2000.
5. Enăchescu C. Tratat de psihologie morală. Editura Polirom, Iași, 2008.
6. Grigoraș I. Personalitatea morală. București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1982.

7. Iluț P. Familia - cunoaștere și asistență. Cluj-Napoca, 1995.
8. Iluț P. Valori, atitudini și comportamente sociale. 2004.
9. Iosifescu V. Duplicitate și educație morală. Editura Aramis, București, 2004.
10. Mândăcanu V. Etica. Arta comportamentului moral. Chișinău, 2004.
11. Mitrofan N. Familia de la A... la Z. Editura Științifică, București, 1991.
12. Moisin A. Arta educării copiilor și adolescenților în familie și în școală. Editura Pedagogică și Didactică, București, 2001.
13. Piaget J. Judecata morală la copil. București, E.D.P., 1980.
14. Turliuc N. Psihologia cuplului și a familiei. Editura Performantica, Iași, 2004.
15. Voinea M. Sociologia familiei. București, 1993.
16. Vrașmaș E. Consilierea și educația părinților. Editura Aramis, București, 2004.
17. Vrașmaș E. Intervenția socio-educțională ca sprijin pentru părinți. Editura Aramis, București, 2008.